

Тишко Д.Ф.

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

ORCID ID: 0000-0003-4271-0812

МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК КОМПЛЕКСНИЙ МІЖСИСТЕМНИЙ ОБ'ЄКТ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Визначено роль держави, як стейкхолдера, в розвиток системи охорони здоров'я, що може вплинути на тенденції міжнародного медичного туризму: фінансування діяльності закладів охорони здоров'я, фінансування вищої освіти в частині підготовки та перепідготовки медичних працівників в закладах вищої освіти медичного профілю та класичних закладах вищої освіти, що мають медичні факультети, у випадку невдалих медичних процедур отриманих в результаті послуги медичного туризму в зарубіжних закладах охорони здоров'я.

Аргументовано, що медичний туризм для держави як зацікавленої інституції суспільних відносин приносить сукупність переваг, зокрема: зменшення навантаження на національну систему охорони здоров'я; підвищення рівня громадського здоров'я в країні за рахунок використання інноваційних підходів до лікування, які діють в зарубіжних країнах; налагодження інформаційно-комунікаційних зв'язків із закладами охорони здоров'я зарубіжних країн; участь в спільних міжнародних науково-дослідних та організаційно-практичних проектах з розвитку системи охорони здоров'я; збільшення доходів в іноземній валюті для суб'єктів туристичної індустрії та закладів охорони здоров'я, що реалізують медичні послуги для іноземців; підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних закладів охорони здоров'я; популяризація та збільшення привабливості країни для медичного туризму та економіки в цілому.

Визначено необхідність формування та реалізації державної політики щодо збільшення обсягів послуг медичного туризму Національною системою охорони здоров'я, що забезпечить: високий рівень впровадження інноваційних технологій в процедури реалізації медичних послуг; створення висококваліфікованих, високотехнологічних робочих місць лікарів та медичного персоналу в довгостроковій перспективі; підвищення рівня кваліфікації лікарів та іншого медичного персоналу

Ключові слова: медичний туризм; міжнародний туризм; ризики медичного туризму; виклики медичного туризму; управління туристичною діяльністю.

Постановка проблеми. Складність завдань державної політики забезпечення розвитку медичного туризму полягає в його соціальній значимості в умовах воєнного стану, адже зруйновані заклади охорони здоров'я, міграція та мобілізація медичних кадрів, значно впливає на якість медичних послуг в країні та особливо в окремих регіонах. Це спонукає та мотивує населення користуватися медичними послугами в інших регіонах країни або ж скористатися такими послугами в інших країнах світу. «Медичний туризм став одним із найпопулярніших сучасних напрямків туризму, що пов'язано із глобалізацією суспільства. Об'єм інвестицій, які вкладаються в цю галузь, збільшується кожного року. Медичний туризм перебуває на перетині двох сфер – медицини й економіки, та стає найперспективнішою областю туристичного бізнесу» [4]. Крім того, медичний туризм спонукає до розвитку системи охорони здоров'я в країні та може стати джерелом фінансових надходжень

для інноваційного розвитку закладів охорони здоров'я. «Медичний туризм є одним із вагомих факторів розвитку галузі охорони здоров'я, поповнення державного бюджету, залучення іноземних інвестицій і створення позитивного іміджу країни» [4].

Зважаючи, що медичний туризм більшою мірою асоціюють із міжнародним туризмом, тобто використання медичних послуг за кордоном або ж їх реалізація іноземцям вітчизняними закладами охорони здоров'я, держава має передбачити особливе регулювання діяльності суб'єктів, задіяних в реалізації такого туристичного продукту. Державна політика для забезпечення зазначеного має врахувати усю сукупність властивостей медичного туризму та сформувати комплексне його розуміння як міжсистемного об'єкта державної політики.

Метою дослідження є визначення особливостей медичного туризму як комплексного міжсистемного об'єкта державної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості медичного туризму як об'єкта державного управління є малодослідженим вітчизняними вченими. Лише в окремих працях викладені фрагментарні положення державної політики забезпечення розвитку медичного туризму ([1], [3], [5], [6], [7], [8], [9], [10]). Комплексні дослідження даного виду державної політики в Україні відсутні, що актуалізує науковий пошук ідентифікації властивостей, структури та ключових положень медичного туризму як міжсистемного об'єкта державної політики, адже він об'єднує в собі властивості туристичного продукту та медичної послуги, економіки та соціального забезпечення, права та політики.

В контексті необхідності формування комплексного бачення державної політики забезпечення розвитку медичного туризму розглянемо досліджуване явище як комплексний об'єкт державного управління. Дослідження представимо в трьох ракурсах: по-перше, медичний туризм як певний вид послуг, що потребує державного регулювання; по-друге, медичний туризм як певний вид суспільних відносин, щодо яких держава переслідує певну мету; по-третє, медичний туризм як перетин інтересів учасників суспільних відносин. Такий підхід дозволить ідентифікувати усі властивості досліджуваного об'єкта та виявити ключові напрямки його розвитку. Так, розглянувши медичний туризм з позиції специфічних послуг, стане можливим з'ясувати його феномен як суспільного явища та галузеву специфіку з позиції державного регулювання. В свою чергу, система державного регулювання є неефективною, якщо при її формуванні не узгоджено інтереси зацікавлених сторін.

На рис. 1 передано інформаційну модель медичного туризму як специфічного виду послуг з позиції ідентифікації мети та складових такого виду послуг.

Медичний туризм являє собою вид туристичних послуг, що пов'язаний із отриманням медичної допомоги різного характеру, яка реалізується закладами охорони здоров'я та сукупність інших суміжних послуг, які полягають в організації подорожі, інформаційному супроводі, транспортуванні та інших послугах. Відповідно, це характеризує медичний туризм як певний вид господарської діяльності, що можна тлумачити як господарську діяльність суб'єктів реалізації туристичних послуг, що відповідають сукупності нормативних вимог для реалізації послуг медичного туризму та яка полягає в підборі закладу охорони здоров'я, комунікаційної взаємодії, організації, супроводі,

транспортуванні та інших послугах щодо подорожі туриста для отримання медичної послуги.

Медичний туризм як специфічний вид послуги містить в собі дві складові медичну та туристичну. Медична складова пов'язана власне із метою та основою медичного туризму, тобто отримання з боку пацієнта та реалізація з боку закладу охорони здоров'я медичної послуги. Суб'єктами медичної складової є пацієнт, який власне виступатиме в якості туриста; заклад охорони здоров'я країни-відправлення; заклад охорони здоров'я країни призначення. Метою пацієнта є лікування та/або оздоровлення в закладі охорони здоров'я зарубіжної країни у зв'язку із неможливістю отримання таких послуг в своїй країні через їх відсутність або високу вартість. Зазначені причини обрання лікування в зарубіжному закладі охорони здоров'я не є повними більшість із них представлені в попередньому дослідженні та можуть бути згрупованими за такими напрямками: вартість медичних послуг; якість медичних послуг; заборона або відсутність послуги в країні-відправлення; збереження конфіденційності про стан здоров'я; тривалість очікування медичної послуги; комфорт при отриманні послуги; анонімність процедури лікування та хвороби пацієнта.

В свою чергу, метою закладу охорони здоров'я країни-призначення є реалізація медичних послуг іноземцям для збільшення їх обсягів, в результаті чого збільшуються доходи закладу охорони здоров'я та можливості збільшення інвестицій в інновації. Зазвичай послуги для іноземців є повністю платними, що дозволяє закладам охорони здоров'я залучати вільні кошти. Характеризуючи процесний підхід до медичної складової медичного туризму як специфічного виду послуг варто наголосити на русі ресурсів, інформації, послуг (товарів/робіт), зокрема:

– *рух послуг*. Так, іноземний (для пацієнта) заклад охорони здоров'я надає послуги з лікування, консультування, оздоровлення, інші послуги медичного характеру іноземцям. Дана послуга може бути як комплексною та багаторазовою так і одноразовою, що залежить від діагнозу та бажання пацієнта;

– *рух ресурсів*: Медична послуга в рамках послуг медичного туризму завжди є платною для пацієнта, за виключенням окремих державних програм або ж благодійних внесків. Відповідно відбувається рух фінансових ресурсів з країни-відправлення до країни-призначення, що вимагає врегулювання питань перетину кордону, а саме визначення такої діяльності для закладу охорони здоров'я як зовнішньоекономічної діяльності;

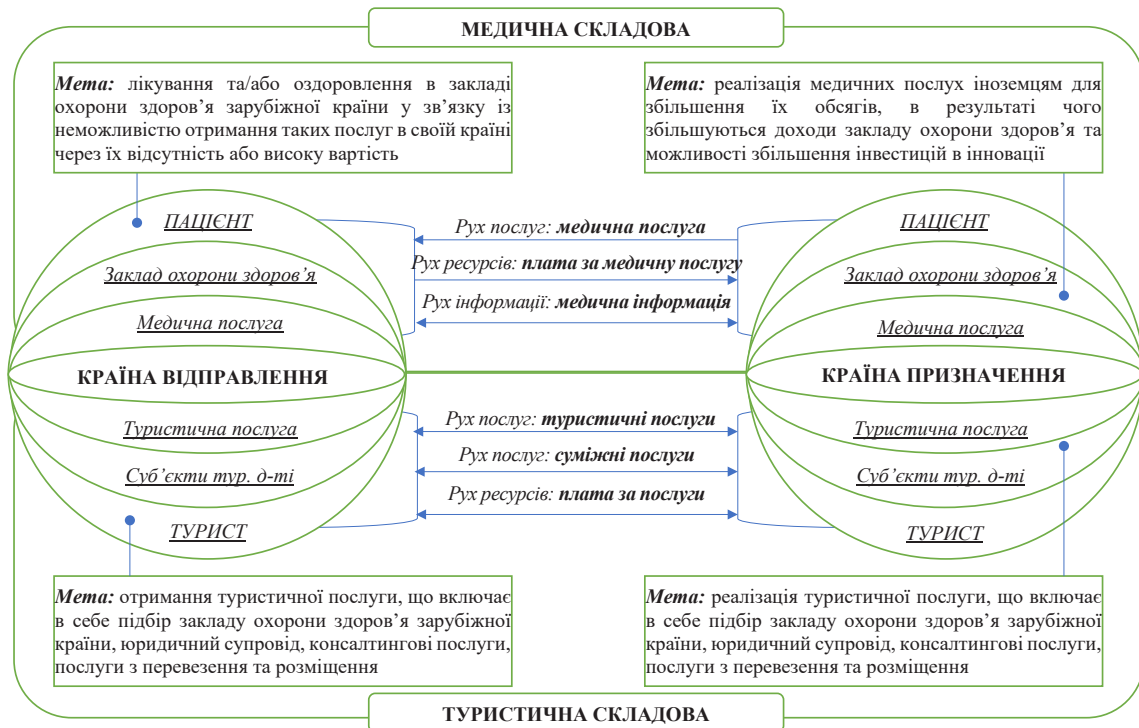

Рис. 1. Медичний туризм як специфічний вид послуг, що підлягає державному регулюванню

– *рух інформації*: Рух інформації з позиції реалізації медичної послуги, адже є потреба в обміні інформацією між закладах охорони здоров'я країни-відправлення та закладом охорони здоров'я країни-призначення. Дана інформація носить в першу чергу медичний характер, а шляхи її обміну мають забезпечити її конфіденційність. Від обміну інформацією залежить результативність лікування і як наслідок якості медичної послуги. На сьогодні питання обміну інформацією про стан здоров'я особи між закладами охорони здоров'я різних країн не врегульовано, що пов'язано із різними підходами до формування законодавства та формування інформаційної політики в тій чи іншій державі.

Щодо туристичної складової варто наголосити, що замовник вважатиметься туристом. Відповідно до законодавства України туристом є «особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін» [2]. Так, турист переслідує мету: отримання туристичної послуги, що включає в себе підбір закладу охорони здоров'я зарубіжної країни, юридичний супровід, консалтингові послуги, послуги з перевезення та роз-

міщення. На противагу суто медичній складовій особа, замовляючи послугу медичного туризму, хоче отримати додаткові послуги, які стосуються супроводу, а також забезпечення комфортного та безпечного перебування в країні-призначення під час лікування. В результаті використання послуг медичного туризму турист отримує наступні елементи послуг: консультування, підбір закладу охорони здоров'я, організація, документальний супровід, переклад, транспортування, розміщення та інші супутні послуги щодо лікування особи в закладі охорони здоров'я, що знаходиться за межами території постійного проживання особи.

Хоча на сьогодні даний вид діяльності не є врегульованим, проте окремі суб'єкти туристичної діяльності можуть реалізовувати фрагментарні послуги медичного туризму.

Метою суб'єктів туристичної діяльності є реалізація туристичної послуги, що включає в себе підбір закладу охорони здоров'я зарубіжної країни, юридичний супровід, консалтингові послуги, послуги з перевезення та розміщення. Згідно з законодавством України до суб'єктів туристичної діяльності належать:

«– туристичні оператори (далі – туроператори) – юридичні особи, створені згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення

туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних та супутніх послуг і які в установленому порядку отримали ліцензію на туроператорську діяльність;

– туристичні агенти (далі – турагенти) – юридичні особи, створені згідно із законодавством України, а також фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють посередницьку діяльність з реалізації туристичного продукту туроператорів та туристичних послуг інших суб'єктів туристичної діяльності, а також посередницьку діяльність щодо реалізації характерних та супутніх послуг» [2].

Варто зазначити, що суспільна значимість медичного туризму та його наслідки, що можуть вплинути на здоров'я та життя осіб, має бути ліцензовано відповідним суб'єктом реалізації державної політики в сфері туристичної діяльності, а також отримано дозвіл від суб'єкта реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я.

Елементами туристичної складової послуги медичного туризму є наступні:

– *рух послуг*: відбувається рух міжнародних послуг медичного туризму. Такі послуги є складовими зовнішньо-економічної діяльності та є врегульованими на рівні господарського та митного законодавства;

– *рух суміжних послуг*: варто наголосити, що до реалізації послуг медичного туризму залучені суб'єкти господарської діяльності різних галузей, зокрема: транспортної – для перевезення пацієнта-туриста автомобільним, залізничним авіаційним чи морським транспортом; готельної – для розміщення та проживання пацієнта-туриста та супроводжуваних осіб як в країні-призначення так і в транзитних країнах; консалтингової – для забезпечення юридичного супроводу пацієнта-туриста на усіх етапах реалізації туристичної послуги в цілому так і медичної послуги зокрема; інших сфер, прикладом яких може бути переклад, психологічна допомога, організація особливих побажань клієнта;

– *рух ресурсів*: усі послуги визначені в структурі послуги медичного туризму є платними, а тому можуть оплачуватися як туристичний платіж туристичному оператору в повному обсязі або ж можуть оплачуватися за кожною складовою окремо.

Щодо питання вивчення медичного туризму як суспільного явища та об'єкта державного управління пропонуємо структурувати власне бачення в наступній інформаційній моделі (рис. 2).

Характеризуючи державну політику забезпечення розвитку медичного туризму вкрай важ-

ливим є визначення ключових особливостей та наслідків даного суспільного явища:

– по-перше, медичний туризм є суспільним явищем, яке характеризується тимчасовою міграцією населення як в межах країни (внутрішній медичний туризм) так і між країнами (зовнішній медичний туризм). Відповідно, для держави як з позиції країни-призначення так і з позиції країни-відправлення є цілком логічним формування інформації про такий рух населення, що можливо лише за умови наявності системи статистики медичного туризму;

– по-друге, медичний туризм варто характеризувати з позиції міжнародних товарних потоків, а саме потоків послуг. Їх вивчення є важливим з позиції формування міжнародного руху фінансових ресурсів;

– по-третє, державна політика забезпечення розвитку медичного туризму є багатовекторною, адже передбачає державне регулювання різних сфер суспільного життя, зокрема, охорона здоров'я, туризм, транспорт, консалтинг та інше;

– по-четверте, в результаті прийняття ефективних державно-управлінських рішень держава може отримати сукупність економічних та соціальних ефектів від медичного туризму.

Зважаючи на багатовекторність, міжсистемність та складність медичного туризму як об'єкта державної політики варто наголосити, що дане суспільне явище містить в собі сукупність антагоністичних інтересів учасників суспільних відносин.

Держава завжди була і залишається основним стейкхолдером розвитку тієї чи іншої сфери суспільних відносин. Дуалістичні положення держави як соціальної інституції проявляється у її значенні та ролі в розвитку соціально-економічних відносин, зокрема з одного боку держава виступає суб'єктом управління та регулювання певних видів відносин, зокрема медичного туризму, а з іншого – зацікавленою стороною, що має забезпечити гарантування дотримання національних інтересів. Так, діяльність суб'єктів формування та реалізації державної політики характеризує роль і значення держави як суб'єкту управління та регулювання медичного туризму та сукупності соціально-економічних відносин, що характеризують його розвиток.

Безперечним є той факт, що будь-які соціально-економічні відносини мають дуалістичний характер для інтересів держави та національних інтересів в цілому. Зокрема медичний туризм неодноразово розглядали як загрозу справедливому

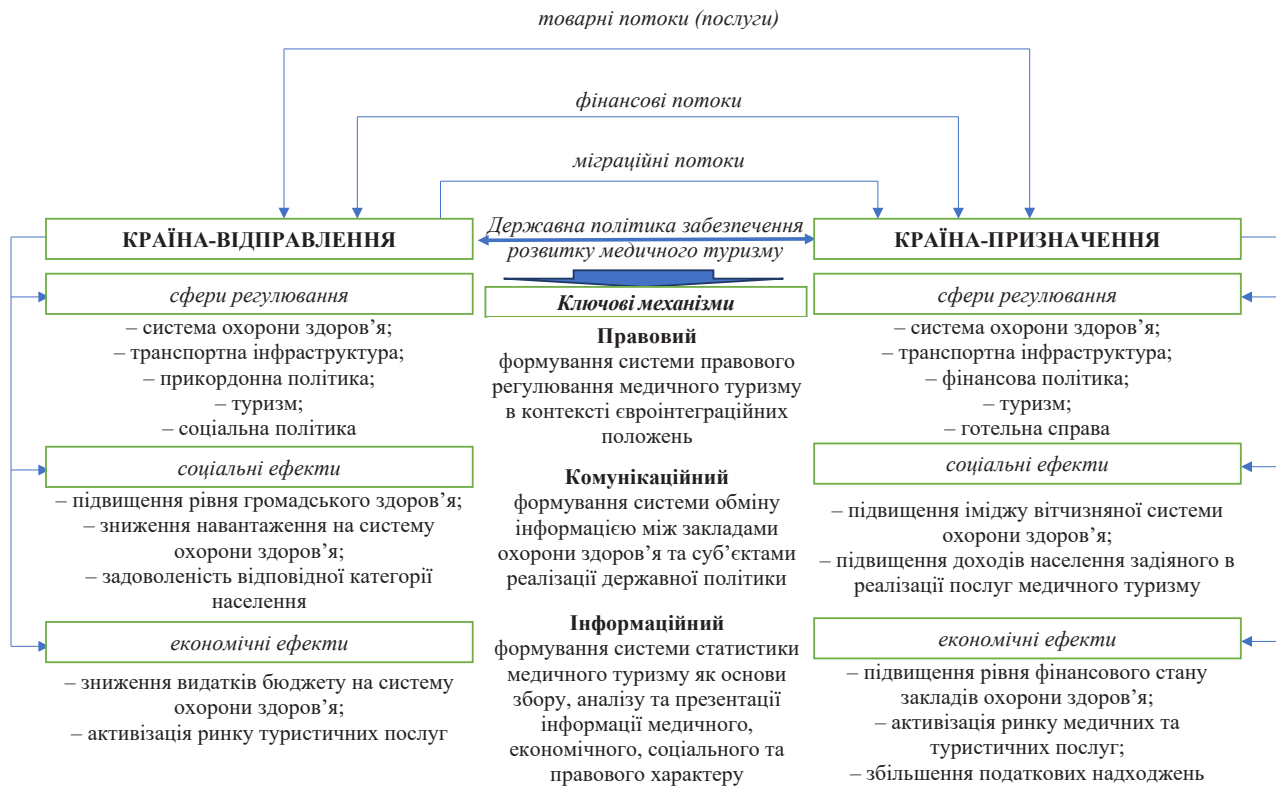

Рис. 2. Інформаційна модель властивостей медичного туризму як об'єкта державної політики

використанню державних ресурсів, що спрямовані на фінансування системи охорони здоров'я.

Так, зарубіжні вчені неодноразово наголошували на зазначені проблеми. «У дискусіях про зв'язок між медичним туризмом та його впливом на розподіл державних ресурсів у країнах призначення ця практика регулярно розглядається як загроза справедливому використанню державних коштів. Найчастіше обговорюється швидкозростаюча приватна індустрія медичного туризму в Індії, яка стрімко розвивається за рахунок державних коштів. Урядові субсидії були надані у формі надання державної землі, корпоративних податкових пільг і знижених тарифів на імпорту медичне обладнання для використання в приватних лікарнях, що обслуговують медичних туристів. Хоча ці приватні лікарні зобов'язані надавати деякі медичні послуги бідним пацієнтам, однак є повідомлення про те, що ці правила є символічними вимогами, які регулярно не виконуються. Використання державних ресурсів для медичного туризму також поширюється на національні послуги охорони здоров'я, що фінансуються державою у таких країнах, як Сінгапур та Куба, в яких відкривають державні лікарні для іноземних пацієнтів, що фінансуються приватно. Менш пряма форма державних субсидій, наймання ліка-

рів, підготовлених у системі державної освіти, приватними закладами медичного туризму є ще одним прикладом потенційно несправедливого використання державних ресурсів. Крім того, лікарі в LMICs, які зазвичай практикують в умовах обмежених ресурсах, можуть натомість лікувати високооплачуваних міжнародних пацієнтів, таким чином отримуючи доступ до передових технологій та новітніх засобів, отримуючи при цьому вищу заробітну плату. Було здійснено спростування щодо занепокоєння тими, хто відзначає, що багато лікарів, які працюють в закладах медичного туризму в LMICs, отримали освіту в країнах з високим рівнем доходу і, фактично, повертаються до практики в системах, які вони раніше залишили» [11].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підводячи підсумок, слід зазначити, що значна кількість вчених наголошує на наступних ключових напрямках втручання держави, як стейкхолдера, в розвиток системи охорони здоров'я, що може вплинути на тенденції міжнародного медичного туризму:

- фінансування діяльності закладів охорони здоров'я, що може відбуватися шляхом прямого фінансування закладів охорони здоров'я з державного або місцевих бюджетів так і непрямого, а саме

через фінансування медичних послуг, що можна спостерігати в Україні через діяльність НСЗУ;

- фінансування вищої освіти в частині підготовки та перепідготовки медичних працівників в закладах вищої освіти медичного профілю та класичних закладах вищої освіти, що мають медичні факультети;

- у випадку невдалих медичних процедур отриманих в результаті послуги медичного туризму в зарубіжних закладах охорони здоров'я, більшість медичних процедур з реабілітації зазвичай надаються заклади охорони здоров'я, де пацієнт є резидентом, що також спричиняє навантаження на національні системи охорони здоров'я.

Окрім вищезазначеного, медичний туризм для держави як зацікавленої інституції суспільних відносин приносить сукупність переваг, які можна охарактеризувати наступним чином:

1. Для країни відправлення:

- зменшення навантаження на національну систему охорони здоров'я. Адже відсутність дієвої та достатньої інфраструктури системи охорони здоров'я в країні впливає на обсяги медичних послуг та задоволеність ними з боку населення;

- підвищення рівня громадського здоров'я в країні за рахунок використання інноваційних підходів до лікування, які діють в зарубіжних країнах;

- налагодження інформаційно-комунікаційних зв'язків із закладами охорони здоров'я зарубіжних країн, що дозволить розвинути нові підходи до розвитку національної системи охорони здоров'я;

- участь у спільних міжнародних науково-дослідних та організаційно-практичних проєктах з розвитку системи охорони здоров'я.

2. Для країни призначення:

- збільшення доходів в іноземній валюті для суб'єктів туристично-індустрії та закладів охорони здоров'я, що реалізують медичну послугу для іноземців;

- підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних закладів охорони здоров'я і, як наслідок, збільшення рівня фінансової автономії та можливість збільшення інвестицій в нові методи лікування та медичну інфраструктуру;

- популяризація та збільшення привабливості країни та економіки для медичного туризму.

Національна система охорони здоров'я стратегічна ціль якої є збільшення обсягів послуг медичного туризму, має приймати державну політику, що забезпечить:

- високий рівень впровадження інноваційних технологій в процедури реалізації медичних послуг, зокрема: інформаційно-комп'ютерні технології, роботизовані технології, інноваційні методи та методики лікування;

- створення висококваліфікованих, високотехнологічних робочих місць лікарів та медичного персоналу в довгостроковій перспективі, що має забезпечити зменшення плинності кадрів та сформувати високий рівень кадрового потенціалу. Крім того, такий підхід дозволить забезпечити задоволеність лікарів та медичного персоналу умовами праці з одного боку та їх професійний розвиток з іншого;

- підвищення рівня кваліфікації лікарів та іншого медичного персоналу, що як наслідок, відобразиться на якості, ефективності та дієвості медичних послуг.

Список літератури:

1. Баєв В. В. Економічні передумови розвитку медичного туризму в Україні. *Наукові праці МАУП*. 2014. № 43 (4). С. 163-167.
2. Закон України «Про туризм» № 324/95-ВР від 15.09.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму: навчальний посібник. Київ : Знання, 2011. 334 с.
4. Кудінова І. П., Грищенко О. С. Медичний туризм як актуальний тренд сучасного розвитку сфери туризму в Україні. *Bioeconomy and agrarian business*. 2021. Vol. 12. № 3-4. PP. 61-69.
5. Мельник Л. В., Батиченко С. П. Особливості розвитку лікувально-оздоровчого туризму в регіонах України. *Часопис картографії*. 2018. № 19. С. 41-47.
6. Мочульська О. М., Шульгай А. Г., Ошлянська О. А., Бондарчук В. І., Завіднюк Ю. В., Чорномидз І. Б., Добровольська Л. І., Сверстюк А. С. Сучасні тенденції, детермінанти та перспективи розвитку медичного та лікувально-оздоровчого spa- та wellness-туризму в світі. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2019. № 3 (81). С. 56-61.
7. Оздоровчо-лікувальний туризм. Записки про подорожі та туризм. URL: https://ozi.pp.ua/ozdorovcho-likuvalnij-turizm_14200/.
8. Парфіненко А. Ю., Волкова І. І., Щербина В. І. Проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Україні (у порівнянні з країнами Центральної Європи). *Вісник Харківського національ-*

ного університету імені В.Н. Казаріна. Серія: Міжнародні відносини, Економіка, Країнознавство. 2018. № 7. С. 130-135.

9. Рутинський М., Петранівський В. Лікувально-оздоровчий туризм: актуальні цілі та сучасні підходи до організації. *Вісник Львівського університету*. Серія: Міжнародні відносини. 2012. № 29. Ч. 1. С. 179-189.

10. Шандова Н. В. Билим О. С. Ресурсне забезпечення оздоровчого туризму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Економіка і менеджмент». 2018. № 31. С. 12-16.

11. Rory Johnston¹, Valorie A Crooks, Jeremy Snyder, Paul Kingsbury What is known about the effects of medical tourism in destination and departure countries? A scoping review. Johnston et al. *International Journal for Equity in Health* 2010. URL: <http://www.equityhealthj.com/content/9/1/24>

Tyshko D.F. MEDICAL TOURISM AS A COMPLEX INTERSYSTEM OBJECT OF STATE POLICY

The role of the state as a stakeholder in the development of the health care system, which can influence the trends of international medical tourism, is determined: financing the activities of health care institutions, financing higher education in terms of training and retraining of medical workers in institutions of higher education of a medical profile and classical institutions of higher education with medical faculties, in case of unsuccessful medical procedures received as a result of medical tourism services in foreign health care institutions.

It is argued that medical tourism for the state as an interested institution of social relations brings a set of advantages, in particular: reducing the burden on the national health care system; increasing the level of public health in the country due to the use of innovative approaches to treatment that operate in foreign countries; establishment of information and communication links with health care institutions of foreign countries; participation in joint international research and organizational and practical projects on the development of the health care system; increase in income in foreign currency for subjects of the tourism industry and health care institutions that provide medical services for foreigners; increasing the level of competitiveness of domestic health care institutions; popularizing and increasing the attractiveness of the country for medical tourism and as an economy in general.

The need for the formation and implementation of a state policy on increasing the volume of medical tourism services by the National Health Care System has been determined, which will ensure: a high level of implementation of innovative technologies in the procedures for the implementation of medical services; creation of highly qualified, high-tech jobs for doctors and medical personnel in the long term; raising the level of qualifications of doctors and other medical personnel

Key words: medical tourism; international tourism, risks of medical tourism; challenges of medical tourism; management of tourist activities.